

Technische normen en aansprakelijkheid

G.M.F. Snijders

1. EEN CASUS TER ILLUSTRATIE

Het is middernacht. Boven het Westland pakken donkere wolken zich samen. Gerommel in de verte kondigt een naderend onweer aan. Het begint wat te druppelen en de toenemende lichtflitsen maken duidelijk dat het menens zal worden. Plotseling volgt er na zo'n flits een enorme klap; de bliksem is ingeslagen in de schoorsteen van de verwarmingsinstallatie van één kassencomplex. Het gaat om een geautomatiseerd tuinbouwbedrijf. Het klimaat in de kassen wordt door de computer in de gaten gehouden en gereguleerd. De omstandigheden binnen passen zich dankzij de techniek direct aan aan de weersomstandigheden buiten.

Tenminste, als alles volgens het boekje verloopt. De volgende ochtend constateert de eigenaar van het bedrijf, dat gedurende de nacht alle beweegbare ramen geopend zijn gebleven en de temperatuur in de kassen een graad of tien te laag is. Doordat de beregeningsapparatuur, welke vóór het onweer was ingeschakeld, 's nachts niet meer is uitgeschakeld is de bodem in de kassen veel te nat geworden. De planten moeten voor een groot deel als verloren worden beschouwd.

Wat is er gebeurd? Van de computer loopt een kabel naar een buiten de kas opgesteld weerstation. Dit station verzamelt gegevens over windrichting en windkracht, temperatuur, luchtvochtigheid en dergelijke. Ook in de kassen zijn sensoren opgesteld, welke met kabels aan de computer zijn verbonden. Op basis van de verkregen informatie geeft de computer instructies aan onder andere de motoren die de stand van de ramen en de scherminstallatie regelen, en aan de beregeningsapparatuur. Het geheel is uiteraard met een aparte kabel op het lichtnet aangesloten. Als een indirect gevolg van de blikseminslag is er in de kabels door inductie een te sterke stroom ontstaan, welke in de computer enkele chips heeft vernield. Alle handelingen welke na de fatale inslag uitgevoerd hadden moeten worden, zijn achterwege gebleven.

Voor de eigenaar van het bedrijf rijst de vraag hoe hij de gevolgen van de aan zijn gewassen toegebrachte beschadigingen te boven kan komen. Een technicus zal zich afvragen hoe de beschadiging aan het computer-systeem heeft kunnen

ontstaan, hoe deze kan worden hersteld, alsmede hoe dergelijke beschadigingen in de toekomst kunnen worden voorkomen. Voor juristen rest de vraag of er iemand voor de ontstane schade aansprakelijk kan worden gesteld.

In 1971 publiceerde het Nederlands Normalisatie-instituut de, nadien enkele malen gewijzigde en aangevulde, technische norm NEN 1014: 'Bliksemafleiderinstallaties'. Deze norm — een boekje van 136 bladzijden — bevat onder andere voorschriften over de vereiste afstand tussen afleiderinstallaties en de in gebouwen aangebrachte 'metalene delen van grote uitgestrektheid of omvang' (art. 5.4.2 e. v.) en over de mogelijkheden om elektrische installaties te beveiligen door middel van bijvoorbeeld vonkbruggen of overspanningsafleiders (art. 5.5.1 e. v.). De vraag die ik in deze bijdrage wil beantwoorden is of, en in hoeverre, het bestaan van zo'n technische norm van belang kan zijn bij het oplossen van juridische vraagstukken. Kunnen technische normen een rol spelen in het recht? En zo ja, welke? Stel dat in de beschreven — bedachte maar bepaald niet denkbeeldige — casus de norm NEN 1014 niet is nageleefd. Is deze constatering van invloed op de aansprakelijkheid van de installateur die het computersysteem heeft aangelegd? En stel dat het systeem wel aan bestaande technische normen voldeed; brengt dit met zich mee dat de installateur bijgevolg niet voor de schade aansprakelijk is?

Aan mijn beantwoording van de vraag laat ik behalve enkele inleidende opmerkingen een — zij het vluchtige — blik over de grenzen voorafgaan. Omdat de rol van technische normen in aansprakelijkheidsgeschillen in de Verenigde Staten en de Bondsrepubliek Duitsland uitvoerig aan de orde is gesteld, lijkt het mij voor de gedachtenvorming in ons land van belang een korte beschouwing aan de ontwikkelingen aldaar te wijden.

2. TECHNISCHE NORMEN

Juristen houden zich bezig met recht. Zij hebben in hun dagelijks werk te maken met rechtsregels. Daaronder verstaan zij in de eerste plaats wettelijke regels. Maar sinds het allereerste begin van hun studie weten zij, dat de verzameling rechtsregels ruimer is. Met name hebben zij geleerd, dat tevens in (of vanuit) de rechtspraak ontwikkelde regels voor hen van belang zijn, terwijl ook de naleving van ongeschreven zorgvuldigheidsnormen rechtens kan worden afgedwongen.

Ook technici hebben met regels te maken. Uiteraard dienen zij zich te houden aan de geldende rechtsregels. Alleen al om deze reden bestaat er onmiskenbaar een relatie tussen recht en techniek. Maar naast deze regels worden er binnen de techniek 'eigen' regels geformuleerd. Regels inzake bijvoorbeeld de samenstelling, de constructie en de beproeving van bepaalde produkten. In sommige gevallen worden dergelijke regels ontwikkeld binnen een bepaald bedrijf. In andere gevallen zijn zij het resultaat van overleg tussen alle bij de vervaardiging en het gebruik van de produkten betrokken partijen. Indien dit overleg heeft

plaatsgevonden onder auspiciën van een speciaal daartoe in het leven geroepen instelling, worden de regels die er het resultaat van vormen 'technische normen' genoemd. Het geheel van werkzaamheden, dat uiteindelijk tot het vaststellen en publiceren van een technische norm leidt duidt men aan met het begrip 'normalisatie'. De normalisatie is één van de in ons land voorkomende vormen van zelfregulering (Van Mierlo 1985:253-254).

Aanvankelijk had de normalisatie vooral ten doel afspraken te maken omtrent bijvoorbeeld de afmetingen van bepaalde produkten en produktonderdelen. Op deze wijze beoogde men met name de uitwisselbaarheid hiervan te bevorderen. Dankzij de normalisatie passen stekkers altijd in stopcontacten en brieven (bijna) altijd in enveloppen. Voor een in Nederland gekocht fototoestel kan je in het buitenland zonder problemen een passend rolletje kopen, terwijl de camera steeds op de vereiste lichtsterkte kan worden ingesteld. Videobanden passen niet in elke videorecorder; normalisatie zou hier op vriendelijker wijze kunnen bewerkstelligen, wat anders langs de weg van de concurrentie geschiedt: het bereiken van eenheid waar verscheidenheid ongewenst is.

Langzamerhand zijn naast de uitwisselbaarheid ook andere zaken een rol gaan spelen. Met name noem ik hier de aspecten produktkwaliteit en -veiligheid. Zowel nationaal als internationaal bestaat er een groot aantal technische normen, dat op de veiligheid van door elk van ons dagelijks gebruikte produkten betrekking heeft.

In ons land geldt het Nederlands Normalisatie-instituut (NNI) te Delft als een instelling die speciaal voor het bedoelde overleg in het leven is geroepen. Het NNI publiceert technische normen op de meest uiteenlopende terreinen. De normen worden aangeduid met de letters NEN, die staan voor het begrip Nederlandse Norm, en een volgnummer. Zo bevat NEN 2296 het 'Handschrift voor het lager onderwijs (schrijffletters en cijfers)' en NEN 3094 de in technische tekeningen te gebruiken letters, cijfers en leestekens. NEN 3030 bevat de 'Nederlandse namen van planteziekten bij groentegewassen'. Een methode voor het bepalen van de pH van groente- en fruitprodukten is neergelegd in NEN 2833; methoden betreffende het onderzoek van kaas zijn te vinden in de normen NEN 3750 tot en met 3778. NEN 10528 heeft betrekking op instrumenten voor de meting van luchtverontreiniging; NEN 1070 op de geluidwering in woongebouwen. Eisen inzake de veiligheid van bepaalde produkten zijn bijvoorbeeld neergelegd in NEN 1010 (laagspanningsinstallaties), NEN 1078 (aardgasinstallaties), NEN 1085 (elektrische roltrappen) en NEN 10380 (kantoor-machines).

Het ontwikkelen van een technische norm vindt plaats in een door het NNI ingestelde normcommissie. Bij de samenstelling van zo'n commissie wordt er naar gestreefd, dat alle belangen die bij de tot stand te brengen norm zijn betrokken in de commissie zijn vertegenwoordigd. Dit betekent dat zij kan bestaan uit afgevaardigden van bijvoorbeeld producenten, handelsgeledingen, overheden en gebruikers, van wetenschappelijke instellingen en van keuringsinstellingen. Elke keer wanneer bij een te ontwikkelen norm consumentenbelangen zijn be-

trokken worden de consumentenorganisaties uitgenodigd iemand naar de commissie af te vaardigen, maar beperkte financiële en personele middelen brengen in vele gevallen met zich mee, dat men niet op dergelijke uitnodigingen kan ingaan. De organisaties beperken actieve deelname tot die commissies waarin zij participatie onontbeerlijk achten.

Als de commissie overeenstemming heeft bereikt over de tekst van een norm-ontwerp wordt deze 'ter kritiek gelegd'. Dit betekent dat het ontwerp wordt verspreid onder mogelijk geïnteresseerden en belanghebbenden, terwijl het bestaan er van tevens wordt gemeld in het Normalisatie-magazine – het maandblad van het NNI – en de ter zake relevant geachte vakbladen. Na afloop van de drie maanden durende kritiekperiode, tijdens welke iedereen de gelegenheid heeft om zijn of haar opmerkingen naar aanleiding van het ontwerp bij de commissie in te dienen, neemt de normcommissie de tekst opnieuw in behandeling ten einde de uiteindelijke norm vast te stellen. Het is van belang hierbij aan te tekenen, dat binnen de normalisatie altijd gestreefd wordt naar consensus. De reglementen van het NNI bevatten geen stemprocedures voor normcommissies. Eenmaal vastgestelde technische normen worden door het NNI gepubliceerd. Elke vijf jaar bekijkt men of de gepubliceerde normen ongewijzigd kunnen worden gehandhaafd.

Technische normen mogen zich onder Nederlandse juristen slechts in een geringe belangstelling verheugen; normalisatie is in hun kringen een betrekkelijk onbekend fenomeen. De normen spelen in ons rechtssysteem – zoals hierna zal blijken – een niet uit te vlakken rol, maar het belang er van voor het recht wordt nauwelijks onderkend.

3. TECHNISCHE NORMEN, WETTELIJKE REGULERINGEN, BESCHIKKINGEN EN OVEREENKOMSTEN

Het naleven van een technische norm is in beginsel voor niemand verplicht. Een norm kan bijvoorbeeld niet worden beschouwd als een privaatrechtelijke overeenkomst tussen de deelnemende partijen aan het constituerende overleg; de overlegpartners zijn niet aan de inhoud gebonden, laat staan een derde. Nadat een technische norm door het NNI is gepubliceerd, wordt deze te koop aangeboden. Iemand die iets aan de inhoud van een norm denkt te hebben kan haar bij het NNI bestellen. Normalisatie heeft een dienstverlenende functie in die zin, dat het elk van ons voor dubbel werk behoedt. Wanneer ik er behoefte aan zou krijgen het loodgehalte van de buitenlucht rond mijn woning te bepalen kan ik mij de moeite van het bedenken van een meetmethode besparen; deze is namelijk al door ter zake kundige personen neergelegd in NEN 2153.

En dat geldt niet alleen voor particulieren en ondernemers. Indien de wetgever bijvoorbeeld keuringseisen zou willen voorschrijven voor in de meubelindustrie toegepaste spaanplaten, dan zou hij zich veel moeite kunnen besparen

door gebruik te maken van de resultaten van de normalisatie; dergelijke eisen zijn namelijk te vinden in NEN 2121.

Dat de wetgever van de in het kader van de normalisatie verrichte werkzaamheden gebruik zou kunnen maken is overigens niets nieuws. Verschillende wettelijke regelingen bevatten reeds verwijzingen naar technische normen. Zo bepaalt de Regeling eisen stopcontacten 1985¹ in het tweede lid van art. 2, dat stopcontacten dienen te voldoen aan de eisen inzake deugdelijkheid, veiligheid en doelmatigheid, welke zijn opgenomen in NEN 1020. Het Besluit kinderveilige verpakkingen huishoudchemicaliën² bevat een vergelijkbare verwijzing naar NEN 1740. In de bijlagen bij Warenwet-besluiten is het verwijzen naar technische normen zelfs tamelijk gebruikelijk.³ Ook in administratieve beschikkingen en privaatrechtelijke overeenkomsten kan men naar technische normen verwijzen. Sommige algemene voorwaarden bevatten zeer ruime verwijzingen naar door het NNI gepubliceerde technische normen.⁴

Het gaat mij in deze bijdrage niet om gevallen waarin er op één of andere wijze uitdrukkelijk door een wetgevend of bestuurlijk orgaan, of door de partijen bij een overeenkomst, juridische relevantie aan een technische norm is toegekend. Mijn interesse richt zich in het navolgende slechts op de vraag, of de normen ook dan voor het recht van belang kunnen zijn indien er – als in het geval van NEN 1014 in de bovenbeschreven casus – op geen enkele wijze naar is verwezen.

4. TECHNISCHE NORMEN IN HET NEDERLANDS RECHT

Nederlandse rechtspraak over het belang van technische normen bij het oplossen van juridische vraagstukken is schaars. Ik stuitte bij mijn naspeuringen onder andere op het volgende geval. Aannemer Kamsteeg verrichtte in opdracht van de gemeente rioleringswerkzaamheden in de Amsterdamse Vijzelstraat. Een

1. Stcrt. 1985, nr. 45.

2. Stb. 1984, 688.

3. Zie bijvoorbeeld Bijlage II bij het Kwarkbesluit. De tekst hiervan is opgenomen in de Editie Schuurman & Jordens, deel 99 - II.

4. Zo bepaalt paragraaf 2, lid 2, van de Uniforme Administratieve Voorwaarden (UAV), dat tot de UAV mede behoren 'als waren zij er letterlijk in opgenomen, de op het werk betrekking hebbende normbladen en -voorschriften van de Stichting Nederlands Normalisatie-instituut, zoals deze drie maanden voor de dag van aanbesteding luiden', tenminste voor zover deze niet met de tekst van de UAV in strijd zijn. Een soortgelijke verwijzing treft men aan in art. 1, lid 2, van de Algemene Aannemingsvoorwaarden Bedrijfsgebouwen in de Landbouw (AABL): 'De op het werk betrekking hebbende normbladen, normboeken en praktijkrichtlijnen van het Nederlands Normalisatie-instituut, zoals deze drie maanden voor de dag van offerte luiden, zijn van toepassing tenzij de opdrachtgever en de aannemer schriftelijk anders overeenkomen, in welk geval uitdrukkelijk afzonderlijk dient te worden vastgelegd in hoeverre van bedoelde normbladen, normboeken en/of praktijkrichtlijnen wordt afgeweken'.

hoofdinspecteur van de Arbeidsinspectie gaf bevel deze werkzaamheden te staken, omdat zij ernstige gevaren zouden opleveren. Er werd namelijk met een hijskraan gewerkt op een kleine afstand van de bovenleiding van een trambaan, zonder dat er maatregelen waren genomen om te voorkomen, dat de kraan met de leiding in aanraking kwam. De hoofdinspecteur verzocht de President van de Amsterdamse rechtbank om het bevel, op grond van artikel 26bis, derde lid, Veiligheidswet 1934, te bekrachtigen.

De President wees het verzoek toe.¹ Hij was van mening, dat er inderdaad sprake was van grote gevaren voor de personen die de werkzaamheden moesten verrichten. De President ondersteunde zijn beslissing door te wijzen op de norm NEN 3140, 'Veiligheidsvoorschriften met betrekking tot werkzaamheden aan of in de omgeving van laagspanningsinstallaties en -netten. (Werkvoorschriften I)'. Dat er risico's aan de werkzaamheden waren verbonden 'gold te meer', omdat de in de norm neergelegde voorzorgsmaatregelen niet waren getroffen.

In een arbitraal-vonnis van 25 oktober 1973 nam de Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven NEN 1070, 'Geluidswering in woongebouwen', als maatstaf voor het beoordelen van de deugdelijkheid van de door een aannemer aangebrachte geluidsisolatie.² Het niet naleven van technische normen hoeft volgens de Raad echter niet steeds tot aansprakelijkheid te leiden, omdat 'de NEN zo'n uitgebreid stelsel van — in het algemeen specialistische — regels omvat, dat het naar het oordeel van arbiter onredelijk is om van een aannemster als eiseres te verwachten, dat haar kennis en inzicht de complete NEN beslaat en met name specialistische onderdelen daarvan als NEN 1070 betreffende geluidsisolatie'.³

Brengt het naleven van technische normen met zich mee, dat aansprakelijkheid is uitgesloten? Een bindend advies van de Geschillencommissie Openbare Nutsbedrijven suggereert een bevestigend antwoord.⁴ De commissie besliste namelijk, dat een waterleidingbedrijf niet aansprakelijk was voor de als gevolg van een breuk in het net ontstane schade, daar de gesprongen buis niet als ondeugdelijk kon worden beschouwd nu zij was voorzien van het KIWA-keur. De aanwezigheid van een dergelijk keurmerk betekent, dat een produkt voldoet aan de daarop betrekking hebbende technische normen.

De uitspraak van de Geschillencommissie is onbevredigend en aanvechtbaar.

1. Pres. Rb. Amsterdam, 10 april 1979, NJ 1979, 437.

2. Bouwrecht 1974, p. 124-126.

3. Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven, 22 maart 1984, Bouwrecht 1984, p. 851-854 (met noot van H.O. Thunnissen). De beslissing van de Raad is opmerkelijk, omdat de aannemer in casu had gebouwd onder de UAV, op grond waarvan hij uitdrukkelijk de verplichting op zich had genomen alle door het NNI gepubliceerde technische normen na te leven; zie noot 4 op p. 47 voor de tekst van art. 2, lid 2, UAV.

4. Geschillencommissie Openbare Nutsbedrijven, 5 november 1984, TvC 1985, p. 203-206 (met noot van ondergetekende).

De breuk was tien jaar na de aanleg van de leiding opgetreden, terwijl de afschrijvingstermijn van waterleidingbuizen vijftienvintig jaar bedroeg. Impliceert deze vaststelling niet reeds de ondeugdelijkheid van het gesprongen exemplaar?

5. TECHNISCHE NORMEN EN ENKELE WETTELIJKE REGELINGEN INZAKE PRODUKTEN-AANSPRAKELIJKHEID IN DE VERENIGDE STATEN

Om een beeld te geven van de houding welke men in de Verenigde Staten inneemt ten opzichte van technische normen ga ik hierna in op de rol die men aan dergelijke normen heeft toegekend in enkele wettelijke regelingen en een ontwerp-regeling inzake produktenaansprakelijkheid. In januari 1979 publiceerde het *Department of Commerce* een ontwerp voor een *Uniform Product Liability Law*.¹ Nadat de tekst op basis van de ingebrachte commentaren op het ontwerp was herzien, werd het resultaat onder de titel *Model Uniform Product Liability Act*, in oktober 1979 gepubliceerd.² Het model kan door de Amerikaanse staten als nationale wetgeving inzake produktenaansprakelijkheid worden ingevoerd. De tekst kwam onder andere tot stand op basis van de belangrijkste jurisprudentie en literatuur op het terrein van de produktenaansprakelijkheid, van de bestaande wettelijke regelingen en nieuwe wetsontwerpen binnen de Lid-Statens, en van de voorbereidende studies van de *Interagency Task Force on Product Liability*, die behalve een *Final Report* ook een *Legal Study*, een *Industry Study* en een *Insurance Study* uitbracht.³

In de modelregeling trachtte men de belangen van producenten en gebruikers – beter dan tot dan toe in de rechtspraak zou zijn geschied – met elkander in evenwicht te brengen. De bepalingen werden getoetst aan een zestal criteria, waarvan het eerste inhield dat producenten, die werkten volgens een redelijk veilig ontwerp en die tijdens het productieproces de nodige kwaliteitscontroles toepasten, zich tegen hun aansprakelijkheid voor gevolgschade zouden moeten kunnen verzekeren.

Section 104 van de modelregeling bepaalt dat een fabrikant⁴ aansprakelijk is voor de door zijn produkt veroorzaakte schade, indien de eiser het overwegend bewijs (*preponderance of the evidence*)⁵ levert, dat zijn schade het onmiddellijke gevolg is van de gebrekkigheid van het produkt. Een produkt is volgens de

1. Federal Register Vol. 44, No. 9 van 12 januari 1979, p. 2696 e.v.

2. Federal Register Vol. 44, No. 212 van 31 oktober 1979, p. 62714 e.v. De tekst is opgenomen in Frumer and Friedman, hoofdstuk 3E. In Nederland publiceerde H. van Bronkhorst uitvoerig over de inhoud van de Model Uniform Product Safety Act. Voor nadere details verwijs ik naar zijn tekst: Van Bronkhorst, 1981.

3. Federal Register Vol. 44, No. 9 van 12 januari 1979, p. 2696.

4. De aansprakelijkheid van de andere 'sellers' dan de fabrikant is geregeld in section 105 van de modelregeling.

5. Zie over dit begrip Van Bronkhorst, 1981:706.

bepaling gebrekkig indien, en alleen indien, het onredelijk gevaarlijk is gezien de constructie, het ontwerp, de afwezigheid van adequate waarschuwingen en instructies, of het feit dat het niet voldeed aan een gedane toezegging (*express warranty*).

Section 107 (C) bepaalt vervolgens, dat bij het beantwoorden van de vraag of een produkt gebrekkig is gezien het ontwerp, of gezien het ontbreken van adequate waarschuwingen en instructies, het gegeven van belang kan zijn dat de fabrikant 'a non-governmental safety or performance standard, existing at the time of manufacture' heeft nagelceefd. Welke waarde aan het naleven van technische normen precies moet worden toegekend laat de bepaling in het midden. Volgens de *Analysis* — de officiële artikelgewijze toelichting — is dit met opzet zo geformuleerd. De aard en de kwaliteit van de verschillende technische normen zouden dermate uiteenlopen, dat men het niet raadzaam achtte *per se rules* over dit onderwerp op te nemen.¹ De beslissing in een concreet geval is overgelaten aan de rechter.

Maar, zo voegt de *Analysis* hieraan toe, het naleven van technische normen welke, bijvoorbeeld gezien de wijze van totstandkoming en de mate waarin zij een neerslag vormen van de technologische en de wetenschappelijke kennis op het moment waarop het produkt werd vervaardigd, als strikt en objectief kunnen worden gekwalificeerd, suggereert dat het produkt niet gebrekkig was.²

Een beperkt aantal staten nam inderdaad één of meer bepalingen van de *Model Uniform Product Liability Act* over in de eigen nationale wetgeving; geen van de staten ging tot dusver over tot het invoeren van de gehele modelregeling.³ Dit leidde in 1982 tot een initiatief van Senator Robert Kasten tot het uitvaardigen van een federale wettelijke regeling inzake produktenaansprakelijkheid.⁴ Deze zogenaamde *Kasten bill* gaat niet uitdrukkelijk in op het effect van het naleven van veiligheidseisen, ongeacht of deze in technische normen of in wettelijke voorschriften zijn neergelegd. Section 5(b)(1)(B) bepaalt dat een produkt qua ontwerp onredelijk gevaarlijk is, indien een redelijkerwijs voorzichtig persoon het in dezelfde of soortgelijke omstandigheden niet had vervaardigd, althans niet volgens het ontwerp dat de fabrikant gebruikte. Een soortgelijke regeling wordt voorgesteld voor de beoordeling van de vraag of het produkt van adequate waarschuwingen en instructies was voorzien (section 6(b)(2)). Frumer en Friedman leiden hieruit af, dat het feit dat de fabrikant bepaalde veiligheidseisen

1. Frumer and Friedman, p. 3E-76.

2. Frumer and Friedman, p. 3E-77.

3. Frumer and Friedman, p. 3E-15; zie ook Van Fronkhorst 1981: 705 en voetnoot 9 aldaar.

4. De tekst van de Kasten Bill is, inclusief de *Analysis*, opgenomen in Frumer and Friedman, hoofdstuk 3E. De Kasten Bill beoogt, in tegenstelling tot de *Model Uniform Product Liability Act*, een regeling welke op federaal niveau wordt uitgevaardigd en op dat moment automatisch in de Lid-Staten van kracht wordt. Het initiatief van Kasten leidde tot veel weerstanden; het voorstel zou onder andere een inbreuk betekenen op de soevereiniteit van de Lid-Staten en op de common law traditie; zie hierover nader Frumer and Friedman, p. 3E-167 e.v.

heeft nageleefd voor het vaststellen van het al of niet gebrekkige karakter van een produkt van belang kan zijn.¹

De inhoud van de *Kasten bill* gaat boven die van eventuele *afwijkende* regelingen in de Lid-Staten. De *bill* laat de nationale wettelijke bepalingen echter in stand voor zover zij *andere onderwerpen* regelen (*section 3(b)(1)*). Nu de invloed van de naleving van veiligheidseisen op produktenaansprakelijkheid niet uitdrukkelijk in de *bill* is vastgelegd, is het niet uitgesloten dat een beslissing daarentrent in een individueel geschil, ook na het van kracht worden van de *Kasten bill*, van de toepasselijke nationale wettelijke regeling zal afhangen.²

Vele Lid-Staten kennen een eigen wettelijke regeling inzake produktenaansprakelijkheid. Sommige hiervan spreken zich uitdrukkelijk uit over de rol van technische normen in geschillen. Zo bepalen de wetten in Arkansas, Michigan en Washington, dat het feit dat aan technische normen is voldaan bij het vaststellen van de aansprakelijkheid van gedaagde van belang kan zijn.³ De wetgeving van Colorado bevat de mogelijkheid dat bij de beoordeling van een beroep op de *state of the art* rekening wordt gehouden met de op het moment van het in het verkeer brengen van een produkt bestaande technische normen.⁴

In de *Uniform Product Liability Act* wordt de vraag naar het effect van het niet-naleven van veiligheidseisen in technische normen, net als de vraag naar het effect van naleving, beheerst door *section 107(C)*. Uit de bepaling kan slechts worden afgeleid, dat het feit dat dergelijke eisen bij de productie niet zijn nageleefd van belang kan zijn bij het beantwoorden van de vraag of het schade veroorzakende produkt gebrekkig was gezien het ontwerp er van, of gezien het ontbreken van adequate waarschuwingen en instructies. Volgens de *Analysis* suggereert het niet-naleven van als strikt en objectief te beschouwen technische normen de gebrekkigheid van het produkt.⁵

Van de nationale wettelijke regelingen bevat slechts die van Washington een bepaling op dit punt. Deze houdt niet meer in, dan dat in geschillen betreffende produktenaansprakelijkheid het feit van belang kan zijn dat bestaande technische normen niet zijn nageleefd.⁶

Geconcludeerd kan worden, dat men in de Verenigde Staten geneigd is tot een terughoudend standpunt ten opzichte van de rol welke technische normen zouden kunnen spelen in geschillen rond produktenaansprakelijkheid. Dit laat zich niet alleen verklaren uit de vergaande Amerikaanse consumentenbescherming op dit punt. In 1970 bracht de door het *Congress* ingestelde *National Commission on Product Safety* een rapport uit naar aanleiding van een onderzoek van

1. Frumer and Friedman, p. 70.46.

2. Frumer and Friedman, p. 70.46(1).

3. Arkansas Act 511, Laws 1979, Senate Bill No. 476, section 5; Michigan Enrolled House Bill No. 5689, section 2946(1); Washington Senate Bill No. 476, section 6(1).

4. Colo Rev Stat, section 13-21-403(1)(a).

5. Frumer and Friedman, p. 3E-77.

6. Frumer and Friedman, p. 70.48.

ruim duizend technische normen. Het oordeel van de commissie was zeer negatief: 'Unfortunately, these standards are chronically inadequate, both in scope and permissible levels of risk. They do not usually address themselves to all foreseeable hazards. They give insufficient consideration to human factors such as predictable risk-taking, juvenile behaviour, illiteracy, or inexperience. The levels of allowed exposure to electrical, thermal, and mechanical and other energy exchanges are frequently too high'.¹

6. TECHNISCHE NORMEN IN HET WEST-DUITSE RECHT

In de Bondsrepubliek Duitsland bestaat er een zeer grote hoeveelheid jurisprudentie over de vraag welke waarde in aansprakelijkheidsgeschillen moet worden toegekend aan technische normen. In sommige uitspraken verheft de rechter de inhoud van de technische normen tot zorgvuldigheidsmaatstaf. Een agrarisch getint voorbeeld hiervan deed zich voor in een uitspraak van het *Oberlandesgericht Celle* uit 1976.² Een — onder invloed verkerende — automobilist reed in de vroege morgenuren in op twee paarden, die uit een weiland waren ontsnapt. Zowel de automobilist als de paarden overleden aan hun verwondingen. De aansprakelijkheidsverzekeraar van de automobilist betaalde een gedeeltelijke schadevergoeding aan de eigenaar van de paarden. Hij erkende de aansprakelijkheid van zijn cliënt, maar was van mening dat de eigenaar ook een deel van de schade had te dragen, omdat het ongeval ten dele gevolg was van het feit dat de paarden zich buiten het weiland hadden begeven.³ De eigenaar vorderde tijdens de procedure volledige schadevergoeding, waarbij hij zich baseerde op de stelling, dat hij bij het onderbrengen van zijn paarden voldoende zorgvuldigheid had betracht⁴, nu de dieren waren geplaatst in een weiland omgeven met schrikdraad dat voldeed aan de technische norm VDE 0668.⁵ Het *Oberlandesgericht* wees de vordering toe, overwegende dat hij aldus inderdaad aan zijn zorgvuldigheidsplicht had voldaan.

Het *Bundesgerichtshof* heeft met name in een van 1983 daterende uitspraak duidelijk gemaakt, dat het naleven van technische normen bepaald niet zonder meer met zich meebrengt dat men aan aansprakelijkheid voor de gevolgen van zijn handelen kan ontkomen.⁶ Eiseres raakte ernstig gewond toen zij tijdens

1. Ik ontleende dit citaat uit het eindrapport van de commissie aan Hamilton 1978:1372.
2. OLG Celle 26 augustus 1976, *Versicherungsrecht* 1977, p. 453-454.
3. De verzekeraar beriep zich hierbij op de eerste volzin van paragraaf 833 BGB: 'Wird durch ein Tier ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt, so ist derjenige, welcher das Tier hält, verpflichtet, dem Verletzten den daraus entstehenden Schaden zu ersetzen'.
4. De tweede volzin van par. 833 BGB bepaalt dat de plicht tot schadevergoeding onder ander niet intreedt indien de eigenaar bij het houden van toezicht over zijn dieren voldoende zorgvuldigheid heeft betracht.
5. De letters VDE staan voor Verband Deutscher Elektrotechniker e.V.
6. BGH 29 november 1983, NJW 1984, p. 801-803.

het kijken naar een wedstrijd in de Duitse ijshockey-competitie in het gezicht werd geraakt door een over de zijkant van het speelveld geschoten puck. Zij was van mening, dat de organisator haar schade diende te vergoeden, omdat hij onzorgvuldig ten opzichte van haar had gehandeld door de zijkant van het stadion niet te voorzien van een plexiglaswand. Het *Bundesgerichtshof* was het met deze stelling eens. Een organisator van een wedstrijd waarvoor publiek wordt uitgenodigd 'schept' naar vaste jurisprudentie gevaar, indien hij een toestand waarvan voor de toeschouwers gevaren kunnen uitgaan teweegbrengt of laat voortbestaan. Het verweer, dat gedaagde niet tot het nemen van bouwtechnische maatregelen verplicht was, wees het *Bundesgerichtshof* van de hand. Bij het ijshockeyspel gaat er van een puck welke over de zijkant wordt weggeslingerd een gevaar uit waartegen de organisator op grond van zijn *Verkehrssicherungspflicht* heeft op te treden. Welke maatregelen hij dient te treffen hangt in de eerste plaats af van de omvang van de gevaren.

Volgens de technische norm DIN 18036, '*Hallen für Eisssport*', Teil 1 Nr. 8.1.4.3.¹ diende het speelveld slechts achter de doelen en aan de zijkanten tot vier meter uit de hoeken van een net of een doorzichtige wand te zijn voorzien. Aan de zijkanten was een scherm over de totale lengte slechts vereist indien de gang rond het speelveld minder dan twee meter breed was. De internationale ijshockeyregels voorzagen in strengere eisen voor Europese- en wereldkampioenschappen. Bij dergelijke wedstrijden dienden langs de gehele zijkant plexiglaswanden te zijn aangebracht met een hoogte van tachtig centimeter. Slechts weinig Duitse ijsstadions voldeden aan deze eis.

Desondanks had de organisator volgens het *Bundesgerichtshof* in strijd met de op hem rustende *Verkehrssicherungspflichten* gehandeld. Het *Bundesgerichtshof* overwoog hiertoe, dat de regelen der techniek, welke in de technische normen hun neerslag vinden, weliswaar ter concretisering van *Verkehrssicherungspflichten* kunnen worden ingeroepen en vaak een bruikbare maatstaf weergeven voor de vereiste zorgvuldigheid. Maar zij bepalen niet steeds het uiterste dat in een concreet geval kan worden geëist en behoeven aanvulling. Ze ontslaan de rechter niet van de plicht de belangen van potentiële slachtoffers te waarderen. Dit geldt in het bijzonder indien de regels, zoals bij ijshockey, verschillende eisen inhouden voor wedstrijden op nationaal en internationaal niveau.

Geconcludeerd kan worden dat het naleven van technische normen volgens het Duitse recht niet elke aansprakelijkheid voorkomt. Op de handelende persoon rust een onderzoeksplicht; hij dient steeds na te gaan of hij gezien de omstandigheden met het naleven van de op zijn handelen betrekking hebbende normen kan volstaan, of dat hij aanvullende veiligheidsmaatregelen heeft te treffen.

Iemand die bestaande technische normen niet naleeft handelt in het algemeen

1. De letters DIN staan voor Deutsches Institut für Normung.

ofwel onzorgvuldig, ofwel verwijtbaar gezien de kennis en de vaardigheden welke men van hem had mogen verwachten.

Een mooi voorbeeld deed zich voor in een uitspraak van het *Bundesgerichtshof* uit 1957.¹ In een brouwerij was brand uitgebroken nadat een met stro beladen vrachtwagen een over het terrein gespannen elektriciteitsleiding had geraakt, als gevolg waarvan er kortsluiting was opgetreden. De brandverzekeraar keerde de brouwerij de geleden schade uit en nam vervolgens regres op de gemeente, aan wie de leiding toebehoorde. Hij baseerde zijn vordering op de stelling dat de gemeente destijds bij het aanbrengen van de leiding onzorgvuldig had gehandeld, door haar in strijd met de VDE-normen op een te geringe hoogte te hangen. Gedaagde bestreed de vordering door er op te wijzen, dat hij enige tijd voor het uitbreken van de brand nog enkele monteurs naar de brouwerij had gestuurd om de leiding te verwijderen. De echtgenote van de bedrijfsleider verzocht hen toen om de leiding te laten hangen. Volgens het *Bundesgerichtshof* kon uit dit verzoek niet worden geconcludeerd, dat de vrouw de aan de leiding verbonden risico's had aanvaard, daar zij niet op de hoogte was van de gevaren. In tegenstelling tot de vrouw hadden de monteurs dienen te beseffen dat de hoogte van de leiding niet met de VDE-normen in overeenstemming was. Zij hadden de leiding daarom weg moeten halen, of de vrouw op zijn minst voor de gevaren van de leiding behoren te waarschuwen. Nu zij dit hadden nagelaten had gedaagde naar het oordeel van de rechter onrechtmatig en verwijtbaar gehandeld.

Het feit dat bestaande technische normen niet zijn nageleefd kan ook van belang zijn bij het vaststellen van het causaal verband. In 1972 besliste het *Bundesgerichtshof* naar aanleiding van een gasexplosie, dat het niet naleven van een norm als oorzaak van de voorgevallen schade kon worden beschouwd, tenzij gedaagden het bewijs zouden leveren van feiten welke als concrete aanknopingspunten wezen op de serieuze mogelijkheid, dat de gebeurtenissen in werkelijkheid een ander verloop konden hebben gehad dan zich op het eerste gezicht liet aanzien.²

In de literatuur gaat men ervan uit dat het afwijken van technische normen is toegestaan voor zover langs de alternatieve weg (minimaal) hetzelfde veiligheidsniveau kan worden bereikt.³ Uit de weergegeven uitspraak uit 1957 zou men kunnen afleiden, dat een eventuele aansprakelijkheid kan worden verminderd door het feit dat de gelaedeerde op de hoogte was van het met voeten treden van bestaande technische normen, en zich bewust was van de hieraan verbonden risico's.

1. BGH 1 maart 1957, *Versicherungsrecht* 1957, p. 269-271.

2. BGH 18 april 1972, *Versicherungsrecht* 1972, p. 767-768.

3. Aldus bijvoorbeeld Marburger 1979:602.

7. ENKELE CONCLUSIES

Het voorgaande leidt niet tot een dwingende slotsom. Enkele conclusies durf ik echter wel te trekken, met name op grond van de bevindingen in de Verenigde Staten en de Bondsrepubliek Duitsland.

Het is duidelijk, dat er in het recht een zekere rol is weggelegd voor technische normen. Onder andere bij het oplossen van aansprakelijkheidsgeschillen kan het bestaan van dergelijke normen een rol spelen, ook als dat voor het concrete geval niet met zoveel woorden in een wettelijke regeling, een beschikking, of een overeenkomst is bepaald. De inhoud van bestaande technische normen behoort bij het oplossen van juridische vraagstukken niet doorslaggevend te zijn. De normen kunnen hoogstens een handvat bieden bij het formuleren van bijvoorbeeld de zorgvuldigheidseisen, welke men aan bepaalde handelingen kan stellen.

Indien iemand voor het ontstaan van een schade aansprakelijk is gesteld en het slachtoffer aantoonde, dat gedaagde de op zijn handelen betrekking hebbende technische normen met voeten heeft getreden, bestaat er een vermoeden van onzorgvuldigheid. Om aan aansprakelijkheid te ontkomen dient gedaagde dit vermoeden te weerleggen, door te bewijzen dat hij bij zijn handelen hetzelfde niveau van veiligheid bereikte als door de geschonden normen werd beoogd. Het niet naleven van technische normen kan er op dezelfde wijze toe leiden, dat de bewijslast met betrekking tot de causaliteit en de verwijtbaarheid wordt omgekeerd.

Indien gedaagde in overeenstemming met de bestaande technische normen handelde, is aansprakelijkheid niet bij voorbaat uitgesloten. In de eerste plaats bevatten normen een neerslag van compromissen, waarbij behalve technische ook economische argumenten een belangrijke rol hebben gespeeld. Bij het formuleren van een norm wegen de leden van de normcommissie de kosten en de baten tegen elkander af. Hoeveel kost het om de in de norm gestelde eisen verder aan te scherpen? En wat levert dit op, gezien de schadeclaims welke als gevolg daarvan worden voorkomen? Het feit dat een norm een bepaalde wijze van handelen voorschrijft betekent om deze reden niet, dat hiermee ook het uiterste is bepaald dat aan zorgvuldigheid kan worden geëist.

Voorts kan de inhoud van de nageleefde norm door de ontwikkeling van de techniek zijn achterhaald. Voor zover de norm bij publikatie als maatstaf voor zorgvuldigheid kon worden beschouwd, kan de technische vooruitgang met zich mee hebben gebracht, dat er inmiddels hogere eisen aan de genormaliseerde handelingen kunnen worden gesteld. Ook wat dat betreft bepalen technische normen niet steeds het uiterste.

Tenslotte zijn technische normen niet altijd volledig. De genoemde NEN 1014, 'Bliksemafleiderinstallaties', vormt een goed voorbeeld. Naast de 'Algemene richtlijnen' van hoofdstuk 5 bevat hoofdstuk 6 van de norm 'Aanvullende richtlijnen' voor onder andere torens, schoorstenen, kranen, bouwliften, windmolens en vaartuigen. Over de beveiliging van kassen zijn geen bijzondere

voorschriften opgenomen. Dit betekent echter niet zonder meer, dat men bij het beveiligen van kassencomplexen kan volstaan met het naleven van de algemene richtlijnen; zeker niet indien de kassen zijn voorzien van voor elektrische ontladingen zeer gevoelige apparatuur, zoals bijvoorbeeld computersystemen.

Een ieder die zich bij zijn handelen baseert op technische normen dient zich af te vragen, of de inhoud er van voldoende op de concrete situatie is toegesneden. De technicus die blind op de voorschriften afgaat loopt het risico, dat hem in een geval van schade onzorgvuldigheid zal worden verweten. De Amerikaanse en Duitse ervaringen wijzen uit, dat hij niet bij voorbaat aan aansprakelijkheid zal kunnen ontkomen.

Literatuur

Breuer, Rüdiger, 1976. Direkte und indirekte Rezeption technischer Regeln durch die Rechtsordnung. In: Archiv des öffentlichen Rechts 1: 46-88.

Brinkmann, Werner, 1976. Die Verbraucherorganisationen in der Bundesrepublik Deutschland und ihre Tätigkeit bei der überbetrieblichen technischen Normung. Köln: Carl Heymanns Verlag KG (Schriftenreihe herausgegeben von Prof. Dr. Dr. Rudolf Lukes, Band 11).

— 1984. Rechtliche Aspekte der Bedeutung von technischen Normen für den Verbraucherschutz. Berlin-Köln: Beuth Verlag GMBH (DIN- Normungskunde, Band 20).

Bronkhorst, H. van, 1981. Produktaansprakelijkheid; op weg naar eenmaking in de Verenigde Staten en harmonisatie in de Europese Gemeenschap? In: WPNR 5579:702-708; 5580: 721-726; 5581: 733-739; 5582: 759-762.

Cousy, H., 1982. Le rôle des normes non-juridiques dans le droit. Antwerpen-Brussel: 'Editions Juridiques et Fiscales Kluwer et Etablissements Emile Bruylant' (Rapport voor het elfde congres van de Académie internationale de droit comparé te Caracas): 131-156.

Croon, P., 1980. The proposal for an EEC directive concerning products liability and its impact on standardization. In: SIS 1980: 8-17.

Dommering-van Rongen, L., 1984. Produktaansprakelijkheid en veiligheidsbeglazing in de bouw. In: Normalisatie-magazine: 9-12.

Eberstein, Hans Hermann, 1976. Technik und Recht. In: Festschrift für Martin Luther. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung: 47- 67.

Frumer, Louis R. en Melvin I. Friedman, losbladig. Products Liability. New York: Matthew Bender. Zie over mijn onderwerp met name Volume 1, paragraaf 5.04: 'Safety Standards and Statutes'.

Günther, Barbara, 1979. Die Haftung für fehlerhafte überbetriebliche technische Normen. Bielefeld, Inaugural- Dissertation.

Hamilton, Robert W., 1978. The Role of Nongovernmental Standards in the Development of Mandatory Federal Standards Affecting Safety or Health. In: Texas Law Review 56, no.8: 1329-1484.

Hoffman, S.D. en M.E. Hoffman, 1980. Use of standards in products liability litigation (in North America). In: SIS 1980: 29-43.

Horst, P.J. van der, 1982. Normalisatie, 'orde in chaos'. Lelystad: Stichting IVIO (AO-reeks, nr. 1931).

Interdepartementale Commissie voor Normalisatie, 1980. ICN- Bulletin no. 3. 's-Gravenhage (betreffende het verwijzen naar technische normen in de Nederlandse wetgeving).

- 1982. Richtlijnen voor ambtelijke vertegenwoordigers in nationale en internationale normalisatiekaders. 's-Gravenhage.

- 1984. Nota Overheidsnormalisatiebeleid. 's-Gravenhage.

Kolb en Ross, 1980. Product Safety and Liability, a desk reference. McGraw-Hill Book Company.

Köhler, Helmut, 1985. Die haftungsrechtliche Bedeutung technischer Regeln. In: Betriebs-Berater, Beilage 4/1985 zu Heft 6/1985: 10-15.

Krüger, Herbert, 1966. Rechtssetzung und technische Entwicklung. In: Neue Juristische Wochenschrift 14/15: 617-624.

Marburger, Peter, 1979. Die Regeln der Technik im Recht. Köln- Berlin-Bonn-München: Carl Heymanns Verlag KG.

- 1983. Die haftungs- und versicherungsrechtliche Bedeutung technischer Regeln. In: Versicherungsrecht 25: 597-608.

- 1985. Technische Normen im Recht der technischen Sicherheit. In: Betriebs-Berater, Beilage 4/1985 zu Heft 6/1985: 16-22.

Mierlo, Th.J.M. van, 1985. Het overleg tussen ondernemers en consumenten in kaart gebracht. In: Tijdschrift voor Consumentenrecht, nr. 4: 246-257.

Philo, Harry M., 1965. Use of safety standards, codes and practices in tort litigation. In: Notre Dame Lawyer XLI, no. 1: 1-12.

SIS, 1980. Products Liability and Standardization, Papers presented at SIS'conference in Stockholm 1980-06-12. Stockholm: Standardiseringskommissionen (SIS handboek 147).

Sonnenberger, Hans Jürgen, 1985. Grundfragen des technischen Normwesens. In: Betriebs-Berater, Beilage 4/1985 zu Heft 6/1985: 3-9.

Thunnissen, H.O., 1980. Regel aansprakelijkheid van het normalisatie-instituut bij wet. In: Bouw 21: 42-43.